

דרך תוכחה הראויה / הכרת 'כוחות הנפש' שבאדם / דרך התוכחה / גנות
ה'נרגנות' / לדון לכף זכות / אהבת תורה

דיבור' בלשון 'קשה'

בעזרת ה' יתברך, נראה היום לדבר מענייני הפרשה וענייני הזמן. פרשת השבוע פרשת דברים, מתחילים את 'ספר דברים', ונראה קצת ללמוד כמה לימודים לעניינינו.

הפרשה פותחת, 'אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל, בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף, בין פארן ובין תופל ולבין וחצרות ודי זהב' (דברים א, ורש"י (שם) מפרש שכל אלה 'דברי תוכחה'. שהרי כלל בדיניו, שכל מילה ב'לשון הקודש' באה לבטא במיוחד ובמסויים את המשמעות המדוייקת של הדבר, וכאשר התורה נוקטת לשון 'דיבור', 'אלה הדברים אשר דיבר משה', ולא 'אלה האמירות אשר אמר משה', הכלל הוא, כך אומרת הגמרא (מכות יא.), שכל לשון 'דיבור' היא לשון 'קשה'. וכמו שהפסוק אומר 'דיבר האיש אדוני הארץ איתנו קשות' (בראשית מב ל). גם כאן לשון 'דיבור' הוא לשון 'קשה', לשון 'תוכחה'.

ה'תוכחה' הראויה - דרך 'רמז'

וכבר רש"י מפרש, "לפי שהן דברי תוכחות, ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז, מפני כבודן של ישראל". ויש כאן לימוד גדול, איך להגיד דברי 'תוכחה', לפעמים 'תוכחה' בצורה לא נכונה, יכולה לפעול בדיוק להיפך. אתה רוצה לקרב, אבל בדיבור בוטה וקשה שאתה מדבר ישירות אליו, זה גורם 'ריחוק'. גורם שהוא יפרוש ח"ו. לכן צריך לדעת 'איך' לדבר. כאן משה רבינו ע"ה מדבר 'דברי תוכחה', דברים קשים, אבל הכל ב'רמז', הכל ב'רמיזות', בצורה שה'מבין יבין'.

תוכחת יעקב לבניו באחרית ימיו דוקא

יעקב אבינו ע"ה, כשבא בסוף ימיו להוכיח את בניו, הוא מברך אותם תחילה, אבל גם מוכיח אותם. ולימדו אותנו רבותינו (ספרי פרשת דברים פסקא ב, ילקוט שמעוני רמז תת, הובא ברש"י דברים א, ג), מפני מה הוא הוכיח אותם רק בסוף ימיו, בזקנותו ממש, כשהוא שוכב במיטה, אלא אומרים רבותינו (דבר מבהיל), אמר יעקב, כשהוא בא והוכיח את ראובן, כל ימי לא הוכחתיו, כי פחדתי שאם אני יוכיח אותך ב'קשות', ילך ראובן ל'עשו' הרשע, ולכן היה צריך יעקב אבינו ע"ה להמתין עד סוף ימיו, ורק בזקנותו ממש להוכיח אותו. וזה מבהיל הרעיון, וכי על מי מדובר כאן, על אחד 'מן השוק'? הרי מדובר כאן על 'שבטי י"ה'. וכי חשוד ראובן בכורו של יעקב שניק ממנו וגדל אצלו וראה נפלאות, ראה תורת אביו, גילוי אלוקות בלי סוף, הכל מכל כל, הוא יעזוב וילך אצל 'עשו' ה'שודד' וה'רוצח' שכל תועבות שבעולם עשה (ב"ב טז: רש"י בראשית כו לד), שהיה בדיוק ההיפוך הגמור של אחיו יעקב אבינו ע"ה.

גילו לנו רבותינו גילוי על 'כוחות הנפש' שיש באדם. לפעמים האדם שומע תוכחה 'קשה', הוא 'בועט', קם והולך. לכן צריכים לדעת 'איך' להוכיח. אבל לא לבטל ולהמנע מה'תוכחה' בגלל זה, צריך להוכיח, רק צריך לדעת 'איך' להוכיח.

הנהגתו של רבי זושא מאניפולי זצ"ל

ראיתי מובא (ע' בס' על התורה עמוד שכג) מעשה על הצדיק רבי זושא מאניפולי זצוק"ל, מספרים עליו שברוך קדשו היה יכול לראות על כל אדם ואדם כל מה שהוא עשה¹. והרבה פעמים כאשר היה מתאכסן אצל מישהו אחר, וראה את כל ה'קלקולים' וה'ליקויים' שלו, כך היה מנהגו, היו יושבים ביחד בשלחן, ורבי זושא היה מתחיל לדבר אל עצמו, אומר, 'ריבון העולמים, כמה אני צריך לעשות תשובה, כמה טוב את גומל עמי', והתחיל להזכיר את כל הטובות והנפלאות שהקב"ה עושה איתו, [כשאדם משנן לעצמו את ה'טובות' שהקב"ה הטיב ומטיב עמו, זה מחייב אצלו להשיב 'אהבה' תחת 'אהבה' לבורא יתברך], ואחר כך היה מתחיל לעשות 'יודוי',

¹ 'בפני נכתב ובפני נחתם'

המפרשים מבארים (ע' בוצינא דנהורא מהר"ח דקצ"ה רע"ב) בזה דברי המשנה (ירש גיטין) בדרך רמז, 'בפני נכתב ובפני נחתם', על 'הפנים' של כל אחד ואחד

והיה אומר ב'יודוי' הזה את כל העוונות שראה על ה'מצח' של השני. 'על מה שביום אחד, עשיתי כך וכך, וביום יום שני עשיתי כך וכך' וכו', והיה מתמרמר על 'חטאיו' מאד, ושב וחזר על מה שכתוב בספרים הקדושים על גדול ה'פגם' וה'חטא' של כל עוון שהוא 'עשה', מדבר דברים נוראים בחומרת הדברים. והשני, היה יושב ושומע את ה'יודוי' של ר' זושא, היה אומר לו: 'כבוד הרב, פלא, גם אני עשיתי דברים כאלה... כל מה שהרב הוכיח את עצמו גם אני עשיתי...'. היה ר' זושא צועק ועונה כנגדו, 'בא ונעשה תשובה ביחד!'. וכך היה משיב אותו בתשובה שלמה. הוא ידע 'איך' להוכיח. הוא אמר את ה'מומים' של אחרים, ותלה אותם בעצמו, ובזה החזיר אותו בתשובה. (ההיפך ממה שאנחנו נוהגים.. האדם בדרך כלל תולה את המומים שלו בחבירו..). הוא ידע איך להוכיח.

הכרת 'כוחות הנפש' הן של המוכיח והן של מי שמוכיחים אותו

כך הם 'כוחות הנפש', אדם חושב, 'אני אגיד לו 'בפנים', וזה מאה אחוז יתכן אותו..', זה ממש לא בטוח, יש 'שמאל דוחה' ויש 'ימין מקרבת', ויש בזה הרבה כללים. צריך שיהיה ב'דעת'. יש אדם שכאשר הוא בא להוכיח, הוא כועס עד כדי הכאה.. הוא באמת רוצה לטובה, רוצה באמת להוכיח, אבל פתאום 'פולש' לתחום אחר ונעשה 'כעסן' גדול.. רק אחרי ה'תוכחה' הוא 'נח' ו'שמה טוב לב'.. עשה אותו 'ערבה', חבט בו והכה אותו כמו שצריך.. זה גם גרר שצריך להכיר את 'כוחות הנפש' שלו בעצמו, לדעת איך להוכיח.

'אל תוכח לך פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך'

יש דרך בדוקה לתוכח, לימד אותנו שלמה המלך ע"ה, 'אל תוכח לך פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך' (משלי ט ח), מפרש הגאון מהר"ם אלשיך זצ"ל (ע' אלשיך פרשת קדושים יט יח, של"ה פרשת דברים דרך חיים תוכחות מוסר אות יט, וע"ע בדברי רבינו שליט"א בספר תורת יעקב סי' קט עמוד שעא), יש 'דיבור' של 'תוכחה' שהוא בא דרך 'שבח', וממילא הוא פועל את הפעולה לטובה. 'אל תוכח לך', כשאתה מוכיח, אל תזכיר מילות 'גנאי', 'לץ שכמותך' וכו', ואל תאמר לו, 'המעשים המכוערים שאתה עושה, מגיע לך על זה 'גהינוס', יצלו אותך ויבשלו ויטגנו אותך, השתא בעגלא ובזמן קריב... ואחרי הכל אם תזכה גם תחזור בגלגול צפרדע..'. אדם שומע את הדברים האלה, הוא לא מסוגל לקבל אותם. הגר"ח מולאזין זצ"ל לימד אותנו (כתר ראש אות קמג), לשון קשה אינה נשמעת. והוא מדבר על זמנו, לפני כמאתיים שנה. [וכן כתב בן דורו הגאון החסיד רבי אליעזר פאפו ז"ל בספר פלא יועץ (ערך מתקנות וערך שיר וערך תוכחה) ע"ש]. על אחת כמה וכמה בזמנינו. 'אל תוכח לך', אל תוכיח ותאמר לו את ה'מומין' שלו, כי זה לא ישמע ולא יתקבל. זה תכונה אנושית, אדם לא יכול לקבל כזו 'תוכחה'. ובפרט כאשר דברי התוכחה הללו נכונים.. מה העצה? 'הוכח לחכם ויאהבך', אתה צריך לשבח אותו, וה'שבח' בזה מועיל ביותר. אומר לו, 'הרי אתה חכם מופלג, חד בדרא, 'יחד גדיא'..), אין כמון ומי כמון, ואיך אתה עושה מעשים כאלה, הרי זה לא מתאים לך! אם תיזהר בזה זה יוסיף לך הרבה הוד והדר וכבוד...'. הוא שומע את זה, מקבל. (חשוב לעצמו, 'בודאי הוא נזהר שלא לומר אלא 'מקצת שבחי' בפני, בודאי יש עוד הרבה). כך הדברים פועלים. כי כך הם 'כוחות הנפש' של האדם.

הכנה לקראת חודש 'אלול'

נמצאים אנו בתחילת חודש 'מנחם אב', בעוד פחות מחודשיים נעמוד ב'ראש השנה'. וכבר ידוע הרמז המפורסם 'אב' ראשי תיבות אלול בא. זה שחודש אלול מתקרב, פשיטא, אבל הרמז הוא שצריך להכין ולהתכונן לקראת חודש אלול. ה'מסילת ישרים' (פרק יז) אומר, בכל דבר נתנה התורה את הזמן להתכונן, אי אפשר 'ליפול' ו'לצלנח' אל המצוה, תמיד צריכים את ה'הכנה', ולפי ה'הכנה' כך 'פרי המצוה'. כאשר אדם עושה את המצוות בדרך 'בהילות' ב'חפזון', לא ב'ישוב הדעת' וב'מתינות', גם ה'פרי' של ה'מצוה' שלו כך. לשון רבותינו הראשונים (ר"ש גבירול, מבחר הפנינים די"ח ע"א): 'פרי הפיזות חרטה'. אבל כשאדם עושה את הכל בישוב הדעת, ב'מתינות', זה אחרת לגמרי. צריכים להתכונן ולהכין את עצמינו לקראת 'ימים נוראים', הכל נכתב ב'ראש השנה'. במשך השנה אנחנו רואים איך כל מה שנכתב

נכתב ו'נחתם' כל מה שהוא עשה. אנחנו לא רואים כלום, אבל אלה שהם באמת 'בעלי מדריגה' או 'בעלי קדושה יתירה', רבותינו שהשקיעו עצמם בתורה וביראה, יש להם יכולת לראות. כי על ה'מצח' של האדם רואים הכל (ע' שער רוח הקודש דף ה ע"א ד"ה גם), ומי שהוא יודע לראות ולקרוא, הוא רואה וקורא.

ב'ראש השנה' מתקיים, צריכים להתכונן שהכל מוכרע ב'ראש השנה', ולהכין את עצמינו לקראת 'ראש השנה'.

איזה חכם - המכיר את מקומו'

הכנה ראשונה היא שהאדם יכיר את עצמו, רבותינו אמרו 'איזהו חכם המכיר את מקומו' (אבות פרק ו משנה ו), דהיינו שמכיר את כוחותיו. זה לא דבר קל, זה נושא עמוק. כוחות הנפש שבאדם סבוכים ונפתלים, אינם ניכרים בקל, צריכים עיון ליבון ובירור, זה מין מעבה נורא מפותל, וצריך עיון וליבון גדול, כיון שבקלי קלות אפשר להחליף בין 'מידה' ל'מידה' ובין 'כח' ל'כח'.

'חולי הדמיון'

זה מלאכה מסובכת וקשה, אבל צריך להתכונן ולהכיר את מקומו. כיון שאם לא כן, יש הרבה חוליים, 'חוליי הנפש'. והחולי הקשה מכולם - כדברי הרמב"ם (ע' מורה נבוכים ח"ב פרק לז, וע"ע שמונה פרקים פ"ג) - הוא 'חולי הדמיונות'. אני לא מדבר על 'שגעונות', אלא 'דמיונות' שאדם נדמה לו שהוא 'אדם המעלה', 'רב גובריה ונפיש חיליה' אחד מרבותינו הראשונים. יש בני אדם כאלה, חושב ומהרהר לעצמו: 'מה קרה שאלהיו הנביא זכור לטוב, בוששו פעמיו מלבוא אצלי, הוא לא בא אלי ללמוד אצלי, (לא ללמד אותנו.. הוא יהיה הרב'ה שלו..)'. 'צריך עיון גדול..'. זה החולי של 'בעלי דמיונות', וזה צרה צרורה, כשאדם נופל בזה, כמעט אנושה מכת. חולי קשה מאד.

הכרת החולה בחוליו - חצי רפואה

רבותינו אמרו (ע' חינוך מצוה קנב, של"ה הק' יומא פרק דרך חיים תוכחות מוסר אות רכא) שחולה שידע שהוא חולה זה עצמו 'חצי רפואה'. ואין ואבוי למי שהוא 'חולה' ואינו מכיר בזה שהוא 'חולה'. זה קשה מן הכל. כיון שאדם שהוא 'חולה', והוא מכיר שהוא 'חולה', יש סיכויים שבאיזה זמן כאשר יכבד עליו חוליו, יאמר, 'ידי, עד כאן, עד מתי נסבול את החולי הזה, צריך לדאוג לרפואה!', והוא ילך ל'רופא אומן', ישתדל לקחת את כל הרפואות הנצרכות, וכ ירפא את עצמו. אבל מי שהוא 'חולה' ונדמה לו שהוא 'בסדר גמור', הוא בריא ומתפקד כראוי וכהלכה, הרי שלעולם הוא לא יגש ל'רופא', אומר לעצמו, 'הרי אני בריא, אני 'שור הבר'..'. (ולפי האמת הוא 'שור נגח'..). לכן צריך האדם להכיר היטב את 'כוחות הנפש' שלו.

'עקוב הלב מכל'

זה קשה, 'עקוב הלב מכל' (ירמיהו יז ט), 'עקוב' פירושו 'עקום שבעקומים'. אדם לא יכול לשער כמה 'עקומיות' יש לו בתוך ה'לב' שלו. אנחנו אומרים בתפלה: 'פתלתול ועיקש לבנו', דהיינו שיש כאן 'תרתי לרעותא', גם שה'לב' 'פתלתול', ובנוסף לזה ה'לב' גם 'עיקש'.

עובדא על בעל ה'אור יחזקאל' זצ"ל

ראיתי מובא על המשגיח מרן רבי יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל, שבאחת השנים נפטר אחד מגדולי הרבנים, [הגאון רבי יצחק אייזיק שר זצ"ל, ראש ישיבת סלבודקא (כך הובא בספר אוצר אפרים שמות עמוד קלו)], וביקשו ממנו שיבוא להספיד אותו, והוא סירב, אמר להם 'אני לא יכול', דחקו בו, והוא תירץ ודחה אותם, ובאמת בסוף לא הספיד, והמקורבים ידעו שאין זה מנהגו, אדרבא בזמן של 'הספד' זה הזמן שהלכבות פתוחים והדברים נשמעים, וזה עושה הרבה 'פרי לטובה'. תמיד המשגיח זצ"ל היה בא ומספיד ומדבר 'דברי אלהים חיים' ומעורר את הלבבות, 'אחים בהספידא' (שבת קנג). ומפני מה הפעם סירב? לא ידעו. אחר כך הוא גילה למקורבים ולידידים את הסיבה. אמר להם, באותה תקופה, כמה שבועות לפני כן, נפטר לו נכד (בן בתו), (ל"א), [והוא ידע מזה כבר לפני כן, יש איגרת מעניינת שנדפסה בספר אור יחזקאל (מכתבים מכתב קי עמוד קטו), שהוא כותב, שבועיים שלוש לפני שהנכד שלו נפטר, מה שעתידי להיות, שהוא ראה והודיעו לו מן השמים שכך עתיד להיות, שנפש של פלוני תפטר. והוא גם מסר שיחה לתלמידים על זה, כדי להראות להם שיש מנהיג לבריאה והכל גלוי וכתוב עוד לפני שזה קורה], וכיון שהוא ידע שבשעת ה'הספד' הוא 'יתחמם' ויגיד דברי תוכחה, ויבוא לידי 'בכי', ואולי ה'בכי' שלו לא יהיה רק על הרב שנפטר, אלא גם על ה'נכד' שלו, לכן הוא נמנע מלהספיד. כך הוא גילה להם. צריך להכיר את 'כוחות

הנפש' של האדם היטב. אם אדם בוכה על משהו אחר, זה כבר לא 'אמת', זה חסר ב'דובר אמת בלבבו' (תהלים טו ב).

חובת קביעות עיתים ללימוד ספרי מוסר ויראה

ב'כוחות הנפש' של האדם ישנם הרבה 'מהלכים' סבוכים הצריכים ליבון ובירור. והעצה היעוצה להאיר את ה'חשיכה' הזו, זה רק לימוד תורה ביגיעה (דוקא), ולימוד וקביעות ושינון בספרי מוסר ויראה, שהם אלה המטהרים והמוככים והמבררים והמוציאים לאורה את כל 'כוחות הנפש', ומסלקים ממנו כל כח רע, על ידי עבודה מתמדת במשך השנים.

תוכחתו של משה רבינו ע"ה

וכאן בפרשה רואים את זה הדק היטב, איך להוכיח, בזה למדנו קצת על 'כוחות הנפש' שבאדם. מי שיושב ולומד את הפרשיות האלה של ספר 'משנה תורה', 'ספר דברים', התוכחות של משה רבינו ע"ה, הם פועלים על כל לב, גם עלינו. מי שלומד את הדברים הללו, איך שמשו רבינו ע"ה מתאר ומרחיב ומבאר כל פרט ופרט.

'ותרגנו באהליכם'

ונראה להזכיר תוכחה אחת מתוכחותיו של משה רבינו ע"ה, ללמוד קצת על 'כוחות הנפש' הטמונים באדם. 'ותרגנו באהליכם ותאמרו, בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו' (דברים א כז). הפסוק הזה באמת מבהיל. משה רבינו ע"ה כשהוא בא ואומר דברי 'תוכחה' לישראל, הוא מזכיר את מה שבני ישראל עשו, 'ותרגנו', מפרש התרגום אונקלוס שזה לשון 'תרעומת', ורש"י מפרש שזה לשון 'לשון הרע', ושניהם אמת.

כח ה'נרגנות'

יש באדם מין 'כח' ו'מידה' שנקראת 'נרגן'. כח ה'נרגנות', כח ה'תרעומת'. שהוא 'מתרעם' ומתלונן על כל דבר בלא צדק. זה מה שהיה אצל כלל ישראל, 'ותרגנו באהליכם'. וזה דבר שבאמת קשה להבין, בחז"ל בספרי כאן (פרשת דברים פסקא כד) על הפסוק 'ותרגנו באהליכם', דרשו, מה היו עושים, היו יושבים משפחות משפחות, בתוך משכנותיהם, ואומרים דברים כמתלהמים, ובוכים ומבכים כאילו מת להם מת, כך היו יושבים ובוכים, ונוטלים את בניהם, מרים כל אחד את בנו, אומר לו, 'אוי לכם, דוויים, אוי לכם סגופים, למחר היו צולבים מכם על הצלוב. ונוטלים את בנותיהם ואומרים להם, 'אוי לכם דוויים, אוי לכם סגופות, למחר יהיו הורגים בכם מעמידים מכם בקלון'. דברים נוראים. אנחנו לא יכולים להבין את זה, אחרי כל מה שהקב"ה נתן להם במדבר, ולא חיסר מהם מאומה. אבל זה השורש, ה'נרגנות'. [וראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו לעקב חלק לו (פרשת חוקת תשע"ו עמוד ל והלאה) מה שהאריך עוד בענין זה].

כוחה של הארת פנים

הגאון רבי מאיר רובמן זצ"ל, בספר 'זכרון מאיר' (מאמר קצד), היה אדם גדול בן דורנו, ראש ישיבה ב'חיפה' ועוד, נפטר לפני כעשרים שנה. אבל לפני כן אני רוצה להזכיר מעשה נפלא ששמעתי עליו (וכדאי להזכיר את זה לזכרו של ר' מאיר זצ"ל), וזה גם שייך לנושא שלנו על 'כוחות הנפש' הטמונים באדם. כך סיפר לי אותו יהודי, 'אני יהודי מרוקאי, בן יחיד להורים שלי, נולדתי בטבריה, שם גדלתי והייתי, כשגדלתי רציתי ללמוד בישיבה, ושלחו אותי ללמוד בחיפה בישיבה של ר' מאיר רובמן זצ"ל², כשהגעתי לישיבה, באמת מצא חן בעיני, למדתי בחשק ובסקידה, היו לי 'חברותות' טובות, והתעלתי מאד בתורה. אבל בעיה אחת הייתה לי שם, והיא ה'אכילה', לא יכלתי לסבול כלל את סדר האכילה שם. הגע בעצמך, אתה יכול לאכול דגים עם סוכר? (כך הוא אמר לי). יש אחד שבשבילו זה מאכלי מעדנים, (כמו ה'מ' שירד במדבר), אבל אצלי כמעט 'יהרג ואל יעבור'. אני לא יכול לטעום את זה. והייתי בישיבה והתענתי באכילה, הייתי אוכל 'לחם' עם 'לחם'.. זה היה ה'ארוחה' שלי. וכמה אדם יכול לסבול? ! יום אחד ר' מאיר עבר כנגדי, וראה אותי שאני בצער, הוא תפס שיש דברים בגו, משהו מסתתר בפנים, קרא לי, אמר לי, 'בא אלי בני, אני רוצה לדבר איתך', באתי אליו, אמר לי, 'אני רואה שיש לך איזה משהו צער בפנים, איזה בעיה מעיקה עליך, תספר לפני, תשטח את הבעיה, אולי נוכל ביחד לפתור אותה באיזה דרך !',

של רחמי האב והאם על הבן שלהם. אבל הם כפתו את אהבתם לבן, אמרו לו, 'לך למקום תורה', תהיה 'גולה למקום תורה', ושלחו אותו ללמוד תורה ב'חיפה'.

² וזה 'מסירות נפש' ממש של ההורים שלו. אדם שיש לו 'בן יחיד', אין לו לא אחים ולא אחיות, בדרך כלל הוא דואג לו וחפץ שכל הזמן יהיה איתו, כך זה 'טבע האנוש'!

לדון על נקודה מסוימת, אלא להסתכל בכללות על 'כלי' האדם, ולמצוא את המעלות שבו, כדברי החידושי הר"ם זצ"ל. [ראה מגיד דבריו ליעקב ח"ו (פרשת וישב תשע"ט, עמוד יח). ע"ש].

חינוך הבנים לדון לכף זכות

צריך להתחנך בזה, ולהיזהר לחנך בבית את הילדים. יש 'אבא' שתמיד נהנה לשמוע מה'בן' שלו איזה 'רעות' שהבן מספר לו, 'פלוני עשה כך וכך', והאבא שואל אותו, 'מה עוד שמעת, מה עוד ראית? !', ובוזה הוא מחנך אותו להיות מבקר מומין, תמיד הוא יחפש לשמוע 'רעות'. צריך לחנך אותו 'לדון לכף זכות'. אם יבוא ויגיד לך 'רעות' על פלוני, תסביר לו, 'אתה ראית כך, אבל אולי זה לא בדיוק, ויש עוד סיבות'. [א"ה: וראה עוד בדברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק כה (פרשת מצורע תשע"ט, עמוד כב). ע"ש]. צריך תמיד לראות שני צדדים. כאשר אדם רואה רק 'צד אחד', לעולם הוא לא יראה 'נכוחה'.

מעשה על הגאון רבי שמואל סאלנט זצ"ל

ולכך כשמבקשים מהאדם להיות 'שופט' באיזה ענין, צריך להיות מתון מתון, ולשמוע את שני הצדדים. ובאם לא, בודאי יצא 'משפט מעוקל'. היה מעשה מפורסם ויקר על רבה של ירושלים, הגאון הגדול רבי שמואל סאלנט זצ"ל, (היה גאון וצדיק, קדוש ופיקח שאין כדוגמתו), שפעם אחת באו אצלו שנים, וגררו אצלו עוד אדם שלישי, שהיה חבול ומוכה באופן מבהיל ממש, העינים כמעט יוצאות מחוריהן, והראש מנופח, והפנים זכות דם וכו', מי שרואה אותו מתפחד, העיניים נפוחות, (כל עין זו 'קרן דרומית מזרחית' וזו 'צפונית מערבית'...). הביאו אותו לפניו, אמרו לו, 'כבוד הרב, תראה את המסכן הזה, כל מה שהוא כל כך חבול ומוכה, בגלל שראובן הכה אותו. תראה פרי מעלליו והכאותיו. לכן אנחנו מבקשים שאת המשכורת שמגיעה לראובן, לא תיתן לו אותה!'. הרב שמע, ולא הגיב כלום. ראו עליו שהוא לא מתפעל, אמרו לו: 'כבוד הרב, תראה, ראובן הכה אותו מכות אכזריות, תראה איך הוא נראה מסכן ואומלל', לא ענה להם, אמרו לו, 'למה כבוד הרב שותק?', אמר להם, 'כי מי יודע מה עם ראובן, אולי החבול הזה שהבאתם הכה אותו מכות נמרצות עד שראובן בכלל לא יכול לבוא...'. גם על זה צריך לתת את הדעת. ובאמת כך היה, הלכו ובדקו ומצאו את אותו ראובן במיטתו כמעט 'גוסס'.. קיבל מכות כמעט כפליים.. (הובא בספר אדרת שמואל עמוד תקיט).

בכל דבר צריך לדון לכף זכות

ומכאן צריכים ללמוד לקח לכל החיים. לא כל מה שאדם רואה זה האמת, לפעמים רואה אדם חבול ומוכה, אומר, 'אוי, מסכן, מי עשה את זה?', ומקלל אותו ומבזה אותו וכו'. וכי אתה יודע מה היה? אתה ראית שני הצדדים? תבדוק ותלמד להיות דן לכף זכות. לראות 'את כל האדם'.

האדם תולה את מה שבו בחבירו

עוד ענין מ'כוחות הנפש' נמצא כאן בפירוש רש"י, על מה שכלל ישראל מתלוננים 'בשנאת ה' אותנו', מפרש רש"י, **"והוא" הקב"ה ית"ש, "היה אוהב אתכם, אבל אתם שונאים אותו"**. מה שיש בלבך על חברך אתה אומר את זה עליו, כשאתה אוהב אותו, אתה אומר 'הוא אוהב אותי', וכשאתה שונא אותו, אתה אומר 'הוא שונא אותי', ולמעשה אתה הוא זה ששונא אותו. כך גם כאן 'בשנאת ה' אותנו', זה ח"ו שנאתם להקב"ה, רק שתולים את ה'ליקוי' בקב"ה. (וע"ע רש"י יבמות קיז סע"א).

חיזוק בימים אלו ב'אהבה' לה' לתורה ולישראל

וממילא בזמן הזה צריכים להתחזק ביותר ב'אהבה' לקב"ה, אהבה לתורה, אהבה לישראל, לראות בטוב השני. ומי שיושב ולומד תורה באהבה, זה מרויחם אותו מכל התכונות הרעות השליליות המגונות שהזכרנו של ה'נרגנות' וכו', על ידי אהבת התורה.

גדר 'אהבת תורה'

מה זה 'אהבת תורה'? כל אחד שתשאל אותו: 'אתה אוהב תורה?', אומר לך 'בודאי אני אוהב תורה', ומתי הוא קובע עיתים לתורה? מגיע לשיעור פעם בחודש... הלזה ייקרא 'אהבת תורה'? ... ראיתי בכתבים של ר' שמחה זיסל מקעלם זצ"ל, מאיר עיניים מה זה נקרא 'אהבת תורה', מה זה 'מסירות נפש' לתורה. בגמרא מסכת שבת (לג:) מובא מעשה ידוע על רבי שמעון בר יוחאי,

אמרתי לו, 'כבוד הרב קלע למטרה, אני ניסתי להסתיר את זה, אבל קשה לי כאן מאד, ואני חושב לעזוב את הישיבה', שאל אותי, 'מה קרה, אתה לא מצליח בלימוד?', אמרתי לו, 'לא, אדרבא, בלימודים 'לעילא ולעילא', אני יושב ולומד ומתעלה בשקידה ונהנה, אבל ה'אכילה' קשה עלי עד למאד. אני 'בן יחיד' ומפונק, בבית האכילו אותי 'עוף צלוי'.. אני לא יכול לאכול כאן'. ר' מאיר שמע את זה, אמר לי, 'האם יש איזה דבר שאתה כן אוהב לאכול ואפשר לקנות כאן?', אמרתי לו, 'אני אוהב לאכול 'חלוה'..', הוא הוציא חמש 'לירות' מכיסו, אמר לי 'לך תקנה לך חלוה', והחמש 'לירות' הללו, הספיקו לו לקנות 'חלוה' עד סוף השנה.. ובשביל ה'חלוה' הזו נשארתי בישיבה, וה'חלוה' הזו הגדילה תורה בישראל, כי כל הבנים והחתנים שלי כולם תלמידי חכמים, ראשי כוללים ודיינים. והכל בזכות ה'ארת פנים' הזו'. כך הוא סיפר לי. ומכאן צריכים ללמוד עד כמה גדולה היא מעלת ה'הארת פנים', שאדם מראה פנים לחבירו, ודואג לו, ובא לקראתו, זה יכול להוליד תולדות נפלאות שהוא לא יכול לשער בשעת מעשה.

חומרת וגנות ה'נרגנות'

על כל פנים בספרו, ספר נחמד מאד על התורה, 'זכרון מאיר' (מאמר קצד) הוא מדבר על הטבע ועל ה'מכה' הזו של ה'נרגנות', והוא מביא דברי רבינו יונה (שערי תשובה ש"ג סי' רלא) על הפסוק 'דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן' (משלי יח ח), **"פירוש הנרגן, הוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם"**, זה כח הטמון בנפש שאדם, שהוא מחפש רק את הדברים הלא טובים, מתאונן ומתרעם על כל דבר ודבר, תמיד 'לא טוב', ותמיד 'רע לו'. ומוסיף עוד רבינו יונה (שם בהמשך), כי האדם שיש לו את מידת ה'נרגנות', והוא מתלונן תמיד כנגד חבירו, **"הוא המכה וההולם, כי דבריו יורדים חדרי בטן"**, התלונות שלו מכאיבים ומצערות את כולם, **"כי מי שילין תלונות על חבירו כאשר לא נגעו, וכאשר עשה עמו רק טוב, זה סער מתחולל על הלב, והנה הוא כיורה זיקים חדרי בטן"**.

'כפיות טובה' שרשה מה'נרגנות'

ומבאר רבינו יונה (שם בהמשך), **"ופעמים רבות הנרגן כפוי טובה"**, זה הולך ביחד, ה'כח' של ה'נרגנות' מוליד את הכח של ה'כפוי טובה', **"גם יחשבה לרעה"**, מה שהחבר עושה לו 'טובה', הוא רואה את זה כ'רעה', **"וישיב רעה תחת טובה"**, ויש לנו כלל, שהקב"ה רואה שאדם הולך בהנהגה הזו שעל 'טובה' שעושים לו הוא מחזיר 'רעה', 'כפיות טובה', הקב"ה מעניש אותו, אמר שלמה המלך ע"ה, **"ונאמר, משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו"** ח"ו (משלי יז יג). כי זה הכלל, 'מידה כנגד מידה' (סוטה ח:). [וכתב בספר חסידים (סימן קפ"ה) "לעולם לא יהיה האדם כפוי טובה, כי ממהרים להפרע ממנו" רח"ל, עיין שם דברים נוראים, וכן שם (סימן תרס"ה) כתב "אין מדה רעה כמו כפוי טובה", ועוד עיין שם (סימן תתרכ"ו וסימן תתרפ"ח), ע"ש].

עבודה על תיקון המידות הללו בימי 'בין המצרים'

וצריכים את המידה הזו של ה'נרגנות' וה'כפיות טובה' לעקור דייקא בימים הללו של 'בין המצרים'. כי בית שני חרב על שנאת חנם. על לשון הרע, וכמו שכתב רש"י (גיטין נז רע"ב). וזה גרוע וחמור יותר מעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, שהרי עד היום לא זכינו לבנין בית המקדש (יומא ט:). [ראה מגיד דבריו ליעקב חלק מ (פרשת מסעי תשע"ט, עמוד ג והלאה). ע"ש]. הימים האלה זה הזמן לתקן ולהשתדל ולהוציא מהאדם את הכח הרע הזה של ה'נרגנות'.

כנגד מידת ה'נרגנות' ירדה סכין מן השמים ובקעה כרסם

ומוסיף כאן ה'זכרון מאיר', שבזה יש להבין מה שאמרו רבותינו בספרי (פרשת דברים פסקא כד), על הפסוק 'והם ירדו חדרי בטן', מלמד שהייתה סכין יורדת מן השמים, ובקעת את כרסם. מה הביאור בזה? 'מידה כנגד מידה', כיון שמידת הייתה 'נרגנות', 'ותרגנו באהליכם', אדם כזה שמידתו לצער אחרים ודבריו הקשים יורדים **חדרי בטן** של אחרים - קיבל עונשו כסכין **בחדרי בטנו** רח"ל.

'הוי דן את כל האדם לכף זכות'

הרי לנו קצת על 'כוחות הנפש' הטמונים באדם, שיכול האדם לקבל כל 'טובה' שבעולם, והוא מפרש אותה ל'גנא' ול'רוע', מפרש אותה כאילו אויבים שלו ומבקשי רעתו. צריכים לשאוף ל'אהבה', אהבת הזולת, שהאדם יראה בטוב השני. 'הוי דן את כל האדם לכף זכות' (אבות פ"א משנה ו), לא

אבל כדאי קצת לקרוע חלון לתוך דברי הגמרא, להתבונן בדברים. רבי שמעון בר יוחאי אמר על ה'רומאים', שכל מה שהם עושים לטובת עצמם הם עושים, עשו גשירים, בשביל ליטול מהם מכס וכו', הכל רק לטובת עצמם. בשביל כלל ישראל לא דואגים בכלל. שמעה מלכות רומי, (הגמרא מספרת מי אמר ומי הלשין ומסר וכו'), וגזרו עליו הרומאים, רבי שמעון בר יוחאי שדיבר בגנות האומה הרומית, אחת דינו להריגה. והוא ברח ונמלט, ונכנס למערה כידוע.

מסירות נפשו של רבי אלעזר לתורה

והנה הגזירה הייתה על רבי שמעון בר יוחאי, ומי הלך אתו? בנו, רבי אלעזר ברבי שמעון. וצריך להבין, הרי רבי אלעזר ברבי שמעון לא היה בכלל הגזירה, הוא לא דיבר על המלכות, הגזירה הייתה על אביו, על התנא רבי שמעון בר יוחאי, ובכל זאת הוא הלך אתו למערה. מה עשו במערה? הגמרא (שם) אומרת, שהיו שם סך הכל שלוש עשרה שנה, וכל היום כולו היו יושבים בתוך החול. היו פושטים בגדיהם, ונכנסים בחול עד לצווארם, וכך עוסקים בתורה. אדם יכול לתאר מה זה לשבת בתוך החול שעה אחת? ! אדם ימחיש לעצמו מה זה לשבת ימים שלמים, שעות על גבי שעות מבוקר עד ערב בתוך החול, במשך שלוש עשרה שנה. (כאן ברוך ה', הגבאים הצדיקים של 'בית הכנסת' דאגו לנו ל'איורור' ו'מזגנים', ברוך ה', מחלקם יהא חלקי, דבר גדול. אבל אם לא היה 'איורור', אדם היה בא לשעה אחת, וכבר צועק 'חם'. 'לא יכול', כולו מזיע.. זה רק שעה אחת. תאר לעצמך, אדם יושב מבוקר עד ערב בתוך החול החם, אדם יכול להבין איזה מסירות נפש זו? !). ובשביל מה כל הסבל והייסורים הללו, בשביל 'אהבת תורה', רבי אלעזר היה צריך את התורה של אבא שלו, ובשביל זה היה מוכן לעשות הכל, הוא ברח למערה יחד עם אביו וישב אצלו שלוש עשרה שנה, בתוך החול הלוהט, עד שהבשר שלהם נפצע, כל הבשר נקרע. והכל בשביל 'אהבת תורה'. בשביל ללמוד צריך 'מסירות נפש', זה 'אהבת תורה'.

אהבתו ומסירות נפשו של רבי יוחנן לתורה

כבר לימד אותנו הרמב"ם (פ"ז מהל' רוצח ה"א), **"וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד - כמיתה חשובין"**. אדם שהוא אוהב 'חכמה' זו 'תורה', ואין לו 'תורה', חיי חשובים כמו מיתה, הרי הוא כאילו 'מת'. ואבוהון דכולהו, רבי יוחנן. במדרש שיר השירים רבה (פר' ח ס"ז) מובא מעשה על רבי יוחנן ותלמידו רבי חייא בר אבא, שהיה הולך רבי יוחנן עם רבי חייא בר אבא תלמידו ליד 'ציפורי', (ב'גליל'), והיה נשען על תלמידו, (הסיבה שנשען עליו, נראה בהמשך). והגיעו סמוך לשדה אחת, שדה גדול, ענקית, אמר לו רבי יוחנן לרבי חייא, 'השדה הגדולה הזו, כמה וכמה עשרות דונמים, כולה שלי הייתה, ומכרתי אותי בגין למלעי באורייתא, בשביל לעסוק בתורה!', המשיכו הלאה בטיול, הגיעו לכרם ענבים, אמר לו רבי יוחנן, 'כרם הזו, שלי הייתה, ומכרתי אותה בשביל לעסוק בתורה'. המשיכו הלאה, והגיעו ל'כרם זית' ענקית, אמר לו רבי יוחנן לרבי חייא, 'רבי חייא בני, אף הכרם הזה שלי היה, ומכרתי אותו בגין למלעי באורייתא, את כל הכסף שקיבלתי נתתי על מנת שאוכל ללמוד תורה'. התחיל רבי חייא בר אבא לבכות, 'כל הנכסים שלך מכרת בשביל ללמוד תורה, ומה תעשה בזקנותך? !'. אמר לו רבי יוחנן, 'חייא בני, וכי קלה היא בעיניך שמכרתי דבר שנעשה בשישה ימים, בשביל לקנות דבר שנעשה בארבעים יום, זו ה'תורה' שעד שקיבלנו אותה בסיני עמד משה רבינו ע"ה במשך ארבעים יום.

זה גדר 'אהבת תורה'. אם אתה באמת אוהב תורה, כמה אתה מוכן להוציא עליה? ! רבי יוחנן מכר את כל רכושו, בזבז את כל נכסיו בשביל התורה. ולכן אמרו רבותינו במדרש (שם) שכאשר נפטר רבי יוחנן, היה הדור קורא עליו 'אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה' שאהב רבי יוחנן את התורה, 'בוז יבוזו לו' (שיר השירים ח ז).

צער ועניותו של רבי יוחנן

והגאון ר' חיים שמואלביץ זצ"ל ב'שיחות מוסר' (מהדו"ח מאמר מ עמוד קע, ומאמר סא עמוד רסא), עמד כאן על נקודה מבחילה, שאפילו ה'מיתה' של רבי יוחנן הייתה מחמת 'אהבת תורה'. הרי ידוע בגמרא (ברכות ה:): שלרבי יוחנן היו לו עשרה ילדים, וכולם נפטרו בחייו, (רח"ל). אדם שמשכל בן, זה כאב נורא ואיום, כאב שאין כדוגמתו, (שאף אחד מכלל ישראל לא

ידע מהדברים הללו). וכאן לא אחד ולא שנים ולא שלוש, אלא עשרה בנים! והאחרון שבהם מת במיתה קשה ואכזרית שאין כדוגמתה. רב ניסים גאון ז"ל בביאור שלו לברכות (ה:): מביא שהבן האחרון של רבי יוחנן נפל לתוך 'דוד' שהיה שם מים רותחים, ו'נשרף' שם ומת, ונשארה ממנו רק עצם אחת קטנה, ואת העצם הזו היה רבי יוחנן לוקח איתו לנחם אחרים. אם היה רואה מישהו שהיה לו איזה 'אסון' ומקרה של 'כאב', היה בא אליו ואומר לו, 'דין גרמא דעשיראח ביר', זה האצבע הקטנה של בני העשירי, כך היה מעודד ותומך את לבו. הרי לנו שמה שהתנסה והתייסר רבי יוחנן, זה למעלה משכל אנוש, כאב נורא שאין כדוגמתו.

שקידתו בתורה של רבי יוחנן

ועם כל זה אומרת הגמרא שכל זה לא הפריע לתורה ולשקידה שלו מאומה, רבי יוחנן בעצמו אמר במסכת יומא (פז), היכי דמי חילול ה' ? מה הדוגמא של חילול ה'. **"רבי יוחנן אמר, כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין"**. אם אחד כמוני ילך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין, הרי זה חילול ה'. כי אחרים למדים ממנו, אם הרב הולך ארבע אמות, בערך שני מטר, בלא תורה, לנו מותר ללכת 200 ק"מ בלי תורה.. ורש"י מפרש (שם), **"ואין הכל יודעין שנחלשתי בגרסתי, ולמדן הימני להבטל מתלמוד תורה"**, הם לא יודעים שבגלל חוליו שנחלש הוא לא יכול לעסוק בתורה, וכל זה מלבד עניותו המופלגת של רבי יוחנן (תענית כא רע"א), אבל עם כל זה הוא מסר נפשו שלא לחלל שם ה'. לא הלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין. 'לא פסיק פומיה מגירסא'.

ה'אסון' הגדול שלא יכל רבי יוחנן לעמוד בו - חסר ב'תורה'

אבל באיזה 'אסון' כבר לא יכל רבי יוחנן להחזיק את עצמו? כשנפטר גיסו, ריש לקיש, שלקח לאשה את אחותו (בבא מציעא פד), והם היו לומדים ביחד. וקרה מה שקרה, וריש לקיש נפטר. והיה רבי יוחנן גיסו יושב ובוכה על גיסו, וישב בוכה ומתאונן עליו 'היכא את בר לקישא', ורבותינו רצו לפייס את דעתו, הביאו חכם אחר, רבי אלעזר בן פדת, שאחרי פטירת רבי יוחנן הוא היה 'מרא דארעא דישראל', ראש הישיבה בארץ ישראל (נדה כ:), והגמרא (שם) אומרת שהפסוק 'סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם' (תהלים כה יד), נאמר עליו. היה יושב ומדבר בלימוד עם רבי יוחנן, רבי יוחנן אומר איזה 'שמועה' ואיזה 'סברא', ורבי אלעזר היה מביא לו ראיה, 'יש משנה כזו, וברייתא כזו', 'תניא כוותך', אמר לו רבי יוחנן, 'זה אני לא צריך, אתה לא כמו 'בר לקישא', הוא היה מקשה עלי כ"ד קושיות, מקשה מכאן ומכאן ולא נותן מנוחה, והייתי צריך לתרץ ולהתאמץ ולהתייגע, וכך הסוגיא הייתה יוצאה מחוורת, וכל הספיקות היו נפשטים, וכל הדברים נעשו ברורים ומבוארים היטב. ואתה אומר לי 'תניא כוותך', וכי אני לא יודע שמה שאני אומרים זה בסדר, עד שאני צריך ראיה?'.³ וכך היה צועק ובוכה 'היכא את בר לקישא', עד שיצא מדעתו מרוב צער. וחכמים ביקשו עליו רחמים ונפטר לבית עולמו. שואל רבי יהודה החסיד בספר חסידים (מהדורת מקיצי נרדמים סי' תקיט): ולמה לא ביקשו שיחזור לדעתו? אלא, כי אם היה חוזר לדעתו, עוד הפעם היה חוזר ובוכה על ריש לקיש, ומהצער היה יוצא מדעתו שנית, לכן לא היה לו תקנה, ורבותינו התפללו דנח נפשיה.

הרי לנו - אומר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל - יהודי שכל כך סבל בחיים שלו עניות וצרות, ובביתו אסונות, עשר פעמים ישב שבעה על הבנים שלו, ואת כל זה הוא יכל לעבור בשלום, את כל ממונו מכר ונתן לתורה, אבל לא יכול לסבול שחסר לו קנייני חכמה, חסר לו תורה. כי חיי בעלי חכמה בלא תורה - כמיתה חשובין! [ונראה עוד דברי רבינו שליט"א בספר תורת יעקב (סי' רלז) עמוד תשצא והלאה]. ע"ש.

גודל 'כוחות הנפש' ולכוננם למקום הראוי

לראות עד כמה 'כוחות הנפש' שבאדם גדולים, רק צריכים לכונן ולנתב אותם לנתיב הנכון, בריבוי לימוד, ובריבוי דייקא בספרי מוסר ויראה, וזה הנשק שלנו לקראת 'אלול' המתקרב ובא, לצחצח את הלב ולהכין אותו ל'משפט' לפני הקב"ה. ונזכה כולנו לכתיבה וחתימה טובה, ושנה טובה ומבורכת, שנת גאולה וישועה אמן. מרבה תורה מרבה חיים, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

אותו.. אבל החכם האמיתי אוהב את ה'פירכא' ואת ה'קושיא'. שומע את ה'קושיא', שמח בה, 'בא נעיין ונלמד יחד, עד שנמצא את ההסבר והמהלך האמיתי'.

³ החכם האמיתי שמח בקושיות שמקשים עליו

וגם כאן יש לימוד מוסר לדידן, אנחנו אם מישהו אומר איזה חידוש, והשני אומר לו על זה 'קושיא', הוא לא יכול לסבול אותו.. ואם הוא מביא לו ראיה, הוא מנשק